

מוסרה

כתב עת מבית "הלכה ומסורה" • חדש שבט תשפ"ו • גיליון ס"ה • שנה ו' • mosera7156287@gmail.com
מפעל "ארחות הלכה" מוסדות "שובי נפשי" תכב"ץ

דבר מו"ר ראש המוסדות

מו"ר כה"ר הגאון המקובל רבי עזריאל מנצור שליט"א
ראש מוסדות "שובי נפשי" תכב"ץ

תן לו עצה ההוגנת לו

היא התכלית האמיתית. ובפרט ועוד יותר כאשר הוא בא להכוונת הזולת באיזה דבר שיהיה, הן אם זה בהוויות העולם הזה, ומכל שכן בענייני לימוד תורה ועבודת ה', שאז האיש הזה אשר הוא יועץ, צריך להיות הגון מאוד. וענין זה הוא חל ומוטל על אדם אשר הוא יראת ופשוט בהליכותיו, ומכל שכן על אחת כמה וכמה שענין זה צריך להיות ברור כשמלה פרוסה, לעיני שכלו של אותו האיש אשר הוא מנהיג. אם זה ציבור כולל, או ציבור פרטי שעליו מוטל ביתר שאת לנפות היטב היטב במחשבתו ובשכלו, את אותו הדבר אשר בא לפניו, ואת אותו הפרט אשר הוא צריך ואמור להנחות את מהלך הענין. ולכן החיוב אצלו הוא יותר גדול, לנתק את עצמו ואת רצונותיו הליכותיו וגידוליו מהענין באופן יסודי בתכלית. וישים לנגד עיניו כי המטרה היא כדי שלא יהיה מושפע מאותם התכונות והמדות והרצונות אשר מובילות אותו ביום יום מימי חייו, ומתוך כך לבוא לידי הנחיה אמיתית. ויסוד הענין הוא כפי אשר דרשו בספרי פרשת קדשים על הפסוק ולפני עור לא תתן מכשול וכו', ההוראה באה שם עם מספר דוגמאות של עצות אשר משקפות את האדם במערכת החיים, אם זה בבניית התא המשפחתי, ואם זה להבאת האדם לידי מציאות נישול מהממון אשר יש לו, או להביאו למציאות שיגיע לידי חולי, או להביאו לידי הטעיה במציאות מסחרית, והדוגמאות הם מורחבות מאוד. ואל יחשוב היועץ הזה להרגיע את הגיג מחשבתו, ולומר עצה טובה ונפלאה נותן לו, שכן הדבר הוא מסור ללב, שנאמר ויראת מאלהיך אני ה'. והוא האחד ינחנו בדרך אמת, להנחות בדרכו דרך ה' את צאן מרעיתו.

ראש השנה לאילנות יחול בחודשנו זה חודש שבט, אעלה רמז על הפסוק במדבר יג כ "היש בה עץ אם אין" עיין רש"י שפירש "היש בה עץ. אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו" ואמרתי לרמזו את לשון היש בה עץ, היינו האם יש בה אדם כשר אשר הוא מייצג עצות כפי האמת הברורה אשר מחייבת אותו התורה, וממילא התוצאה היא תהיה שהוא מגין על ישראל בכלל ובפרט, בזכות עצותיו. ואביא את אשר כתב רבנו הרמב"ם (הל' רוצח פ"ב ה"ו) "הבא ליטול ממך עצה, תן לו עצה ההוגנת לו". בהלכה קצרה זו מתייחס אל אדם הפונה ליטול עצה מאדם אשר אמור לייצג לו עצה וכו', הנה הלכה זו באה בדבריו, לאחר שבדבריו הקודמים התייחס אל האיש אשר מעצמו ומיוזמתו בא ומשיא עצה שאינה הוגנת לאדם, באומרו בזה הלשון "וכן כל המכשיל עור בדבר, והשיאו עצה שאינה הוגנת, או שחזק ידי עוברי עבירה, שהוא עור ואינו רואה דרך האמת מפני תאות לבו, הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול". הנה בחתימת לשון ההלכה בענייני היועצים לבני אדם, אמר הבא ליטול ממך עצה תן לו עצה ההוגנת לו. בלשונו זו טמונים דברים רבים שהם חובה מוסרית על אדם אשר הוא ירא אלהים, כדי שיוכל להגיע למדרגה שיוכל לתת עצה ההוגנת לו, לאדם אשר בא לשאול עצה. ותחילה צריך האדם להתבונן בעצמו, כיצד הוא צריך להבדיל בין אותם ענייני ההרגשות אשר פיתח אצלו במשך הזמן, במכלול המדות הנמצאות והמקננות בתוכו. אם זה מהשאיפות השלטוניות, או מהרצונות הממוניות ושאר עניינים, לבין האמת אשר צריכה להיות מונחת בתוצאה הסופית, אשר

מחשבה כהלכה

כה"ר הגאון רבי חיים מגורי שליט"א
רב קהילות קדש תימן,
וראש ישיבת "עטרת שלמה" נתיבות

לבנת הספיר

מידה", תמה ר' נפתלי. "ומחה ה' דמעה מעל כל פנים" השיב הרב. פלאי פלאים!! מה שאצל אנשים מהווה סיומת להספד, אצל הגאון זצ"ל זהו סעיף בשולחן ערוך החמישי. הוא הגרי"א של החזון יחזקאל, הוא הגרי"א ראש ישיבת סלבודקא, והוא הוא הגרי"א שנתן "הסכמה" לשם ולשמלה של ילדה בוכיה. כי במקום שאתה מוצא גדלותו שם אתה מוצא ענוותנותו. עד כאן הסיפור הנפלא, המפעים, רב המסר והמוסר. אבל אותי מעניינת שאלה אחרת לחלוטין, איך בכלל קרה שהגרי"א עם כל השקיעות שלו בתורה שם לב בכלל לילדה קטנה בוכיה. יכול להיות שישנם כאלה שיש להם הרבה תשובות לשאלה זו, אבל לעניות דעתי ישנה רק תשובה אחת, שאין זו שאלה בכלל!!! אנחנו קוראים בפרשת משפטים על לבנת הספיר, שמתחת לרגליו של בורא עולם. מה טיבה של לבנה זו מה עניינה? אומר לנו רש"י: היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים. השי"ת כביכול מציב מול עיניו כל רגע ורגע את ה"לבנים", הסבל והצרות של כל אחד ואחד מישראל. אז מה הפלא על הגרי"א אברמסקי, שדבק בקב"ה, ודבק במידותיו, שעם כל ה"שקיעות" רואה גם רואה בצרתן של ישראל, שעם הצפיה במכמני התורה רואה גם את דמעותיה של ילדה. נלמד גם אננו, נאמץ לעצמנו משהו מן המשהו מהנהגה מופלאה זו, נציב מול עינינו את צרתן של ישראל.

את האגרת ששלח הרמב"ן מעכו שבארץ ישראל לבנו שבקסטיליה, כולנו מכירים. כולנו גם יודעים את מה שכתב אודותיה בספר "מעולפת ספירים" שכל מי שירגיל לאומרה בודאי יהא ניצול מכל צרה ומובטח לו שהוא בן העולם הבא. אך כאן שאלו בעלי המוסר שאלה גדולה, מדוע המתין הרמב"ן ושלח אגרת זו לבנו רק לאחר שנפרד ממנו ועלה לארץ ישראל. והשיבו תשובה עצומה. כל עוד נמצא הרמב"ן ליד בנו, לא היה זקוק בנו לאגרת, הוא היה יכול לקרוא את האגרת בפנים של אבא הרמב"ן, כל הנהגות ואורחות חייו של הרמב"ן זעקו את האגרת, בבחינת ספר מוסר חי. אך כשנפרד הרמב"ן מבנו, הלך ספר המוסר החי, ומעתה נוצר צורך בתחליף, משהוא שהוא בבואה דבבואה של אבא הרמב"ן, ולכן רק אז שלח את האגרת. סיפר הרב נפתלי ניימן נ"ע, שפעם אחת ליווה ברחוב את הגרי"א אברמסקי זצוקללה"ה, לפתע ראה הרב ילדה קטנה בוכה, "למה את בוכה?" שאל הרב. "בגלל שהחברה שלי אמרה שהשמלה שלה יותר יפה מהשמלה שלי". ואיך קוראים לך? שאל הרב. ענתה לו את השם. המשיך הרב ואמר לה, "עכשיו תלכי הביתה ותגידי לאמא שהרב שגר שם לך את השם הכי יפה בשכונה ואת השמלה הכי יפה בשכונה". מדהים, הא? אבל זה עדיין לא ה"שפיץ". ממשיך הרב ניימן ומספר כי לאחר שהלכה הילדה אמר לו הרב עכשיו קיימתי פסוק. "להידבק במידותיו של הקב"ה". איזו

הגהות וחידושים מחכמי תימן

הערות וביאורים על ספר שתילי זיתים למאור הגולה מהרד"ם זיע"א

מבוא

הנה בס"ד נאספו על ידינו הגהות וחידושים רבים אשר נכתבו ע"פ רוב על גליונות השת"ז אשר השתמשו בהם חכמי תימן במקומות מושבותיהם וקבצנום יחד למקום אחד ויראו אור בעז"ה יחד עם הדפסת שו"ע ושת"ז על ידינו בקרוב, בחרנו כאן בשני גרגרים לתועלת המעינים כאשר קודם כל הערה הבאנו את דברי רבינו השת"ז במלואם בכתב קטן כאשר בתוכם הודגש במשפט עליו נכתבה ההערה, ובהערות השוליים פתחנו וביארנו דברי ההערה והמסתעף.

סימן כח

כתב השת"ז בסק"א... והאר"י ז"ל הזהיר מאד בענין הסח הדעת, שאין פגם גדול מזה. והביא מעשה על זה, שפעם אחת ראה נשמת צדיק אחד חכם גדול הדור, כאשר היו רוצים להעלותו למדרגה גדולה, אז היו מענישים אותו על שפעם אחת היה מכין עצמו בקדושה של ובה לציון באמרו 'שלא ניגע לריק ולא נלד לבהלה', ועל ידי הכוונה שכח והסיח דעתו מן התפלין, ולכן הענישו אותו. לכן צריך להזהר מאד מאד, ותמיד יהיה במחשבתו שהתפלין עליו, זולת בעת העמידה או בעת עסק התורה (סולת בלולה ס"ק א). ולא הוי הסח הדעת אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק, אבל כשעומד ביראה [ו]מתעסק לצרכיו, אף על פי שעוסק במלאכתו ואומנותו ואין דעתו עליהם ממש, אין זה נקרא הסח הדעת (הרא"ש פרק מי שמתו ברכות פ"ג סי' כח והטור ובית יוסף סימן מ"ד ד"ה אסור לישן):

ס"ק א. והאר"י ז"ל הזהיר מאד בענין הסח הדעת. צריך לומר "ולא הוי היסח הדעת" וכו' הכתוב בשיטה ד', עד "סימן מ"ד" קודם 'והאר"י', כי איך יבוא אזהרה גדולה ואחר כך יסתור אותה². (גליון כת"י כמוהר"ר יחיא משרקי זיע"א).

סימן עד

כתב השת"ז ס"ק יג. וכשיש לה מלבוש ונתכסית מלפניה ומאחריה, אינה צריכה הפסק בין לב לערוה כלל, ויכולה להתפלל. וכן לענין טבילה אם עומדת אפילו במים צלולים, יכולה לברך אם לבה חוץ למים. או אפילו תוך המים, אם מחבכת ידיה על גופה תחת לבה, וכן יעשה בישראל (ט"ז שם יו"ד סי' ר' סק"א).

יכולה לברך אם לבה חוץ למים. זה היפך דברי מרן, והרד"ם [רבינו דוד מזרחי] לא הרגיש בזה³. (כמוהר"ר חיים קורח זיע"א).

א. בנדפס ב בצרכיו, וכן הוא במקור הדברים ברא"ש ומתעסק בצרכיו. ב. דהיינו דהנה דברי השת"ז נראין כסותרים מרישיה לסיפיה שהרי בתחילת דבריו כתב דאף כוונה בתפילה כשמחמתה מסיח דעת מהתפילין הוי היסח דעת ואח"כ כתב דדוקא שחוק וקלות ראש הוי היסח הדעת, לכך כתב בנו של רבינו בהגהתו זו לכתוב תחילה את הקטע הסופי ולא הוי היסח דעת וכו' ואח"כ את "ורבינו האר"י וכו', והיינו שמתחילה כתב את עיקר הדין שלא הוי היסח דעת אלא בשחוק וקלות ראש, ואח"כ מביא שהנהגת רבינו האר"י היתה להחמיר בזה יותר. ג. הנה על מנת לבאר תמיהתו אקדים בקצרה לבאר הענין דהנה מהמתבאר בסעיף ד' בשם הארחות חיים הרי דסובר מרן דאין דין לבה רואה את הערוה באשה וא"כ לכאורה יוצא דיכולה לברך אף אם לבה בתוך המים, ובאמת הט"ז שציטט רבינו השת"ז כאן הוא ממש ביו"ד סי' ר' ושם הט"ז פליג על מרן בדין זה, ולזה כתב מהר"ח קרח זיע"א שזה היפך דברי מרן והרד"ם לא הרגיש בזה. והאמת שזו תמיהה ברורה ביותר וקשה לומר שלא שת רבינו לבו לזאת, וביאור שיטת רבינו בזה נתבארה יפה בטו"ט במאמרו של הרה"ג דביר רצון שליט"א בקובץ מסורת ח"א עיי"ש ותורף הדברים דהנה הפוסקים כולם נתנו לבם לדון דהנה פסקי מרן גופיה סתריא נינהו שהרי הכא פסק שאין דין לבו רואה את הערוה באשה ואילו ביו"ד סי' ר' כתב "כשפושט מלבושיה כשעומדת בחלוקה תברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה ותפשוט חלוקה ותטבול ואם לא ברכה אז תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים ואם הם צלולים עוכרתן ברגליה ומברכת". ותמה בט"ז שם סק"א דדברי מרן סותרים למ"ש בסי' ע"ד שהרי מתוך כך שהצריך עכירת הרגליים הרי דס"ל דלבו רואה את הערוה אסור באשה ואילו באר"ח חיים פסק כדברי הארחות חיים דשרי. והניח דברי מרן בקושיא ועיי"ש מה דהעלה מדנפשיה. ועוד קשה דדברי מרן בשו"ע שם סתריא אהדדי, דבתחילה הביא דיכולה לברך בחלוקה שהם דברי הרא"ש ועולה דס"ל דאין חשש לבו רואה את הערוה באשה וכדברי הארחות חיים ומאידך סיים דבמים צלולים בעינן עכירת רגלים וזה כדברי הראב"ד דיש דין לבו רואה את הערוה באשה והוי כמזכה שטרא לבי תרי. אלא צריך לומר דמרן באר"ח הביא דין זה בשם יש מי שאומר מפני הכלל המפורסם ודאי שס"ל להלכה כן, ובייחוד שגם הרא"ש סובר כדבריו, ומה שהביאו בלשון יש מי שאומר אף שכבר אינו יחיד בסברא זו שהרי גם הרא"ש סובר כמותו, צ"ל כי מרן עדיין לא ראה דברי הרא"ש והראב"ד ביו"ד, והשתא שנגלו לו דברי הרא"ש יותר יש לו לפסוק כדברי הרא"ש והארחות חיים. אך מאחר ונגלה למרן ביו"ד שהראב"ד חולק על דין זה, וס"ל דיש דין לבו רואה את הערוה, החמיר כדבריו רק בגוונא דהיא מכוסה ע"י מים, שמכוער הדבר שתברך במים צלולים. ואף דחשיב כיסוי, מ"מ לא ראוי לברך בכה"ג. משא"כ אם היא עם חלוק שגופה מכוסה, נשאר בעיקר דינא שיכולה לברך, ובזה באו דברי מרן על נכון. ונמצא דאף שפסק באר"ח דמים חשיבי כיסוי, מ"מ מהיות טוב עליו לעכור ברגליו מחשש לדברי הראב"ד. וא"כ הרי אף שהט"ז ביו"ד פליג על מרן כיעו"ש, מ"מ הביא רבינו השת"ז מדברי הט"ז רק מה שמתאים עם שיטת מרן דאם לבה חוץ למים שפיר דמי, דהמים חשיבי כיסוי, ואין לבה רואה את הערוה. אך אם כל הגוף במים, בעינן עכירת רגלים. ומאידך על דברי מרן גבי תפילה לנשים שלבושות בחלוק לא העיר דבר ממה שזכרנו, היות ואין זה סותר וכפי שנתבאר.

כה"ר הגאון רבי יצחק קראוני שליט"א
ראש כולל "עטרת יוסף"
ורב ומו"ק ק"ק "שתילי זיתים" מודיעין עילית

כה"ר הגאון רבי אשר מוגרבי שליט"א
דיין ומו"ק בירושלים
ורב ביהמ"כ בית דוד ומרים

באלו אופנים חייב להעיד ובאלו לא

שאלה: אדם שראה עדות לחבירו בענייני ממונות, כגון שראה אדם שפגע ברכב של חבירו, או תאונת דרכים בין שני רכבים וכדומה, האם חייב לבוא להעיד בב"ד ישראל. וכן מה הדין באם יהיה לו הפסד או נזק, או יש לו הוצאות הדרך, או אי נעימות, או שסתם לב"ד רוצה להתערב בסכסוך בין חברים או שכנים. וכן מה הדין בת"ח או איש מכובד מחמת תפקידו או עושרו, האם חייב לבוא להעיד בב"ד ישראל.

תשובה: הרואה עדות לחבירו חייב לבא להעיד בב"ד, ואם לא יעיד עובר בכמה איסורים, כפי שמפורט בביאור התשובה. אמנם אם יש לו נזק, אינו חייב להעיד, אלא מתחייב בפניו הרוצה את עדותו שיפצהו על כל נזק. אך אם יש לו רק אי נעימות חייב לה-עיד, ואם העד ת"ח אינו חייב להגיע לב"ד, וישלחו ב"ד שלשה אנשים שיעיד בפניהם. אך אם הוא רק אדם נכבד, חייב לבא לה-עיד בב"ד.

ביאור התשובה: אדם שראה עדות שיש בה תועלת ממונית לח-בירו, חייב להעיד בב"ד בחנם. ואם לא העיד, עובר בכמה איסו-רים, ובאם לא יגיד. ויש מחלוקת אם עובר רק כשתבעו התובע בב"ד ממש, או אפי' אם תבעו התובע חוץ לב"ד. אך אם תבעו שיעיד בב"ד וכפר בב"ד שאינו יודע, גם עובר באם לא יגיד. כמו כן אם ב"ד שלחו לו לבוא להעיד אפי' בלא תביעת התובע, גם חייב להעיד. ואם לא יבוא, דינו כסרבן ב"ד ולא ציית דינא. ונח-לקו רבותינו באם תבעו ע"י שליח את חייב להעיד. ומו"מ אם יש לו הפסד או נזק ממוני או הוצאות הדרך, אינו חייב לבוא להעיד, כיון שהיה מצוה לחבירו כהשבת אבידה, שאינו חייב להפסיד ממונו כדי להציל ממונו אחרים. אמנם אם יפצהו מראש על כל הפסד או נזק, או הוצאות שיהיה לו, חייב לבוא להעיד כמו בהשבת אבידה. אבל מחשש אי נעימות או שאינו רוצה להכנס במריבה בין שניהם חייב להעיד, ואם לא יעיד וכפר בב"ד שאינו יודע עדות, עובר בכמה איסורים. וגם נחשב מזיק בגרמא וחייב לשלם בדיני שמים כל מה שהפסיד חבירו מחמת שלא העיד, ואפי' שלא יועיל בעדותו לחבירו לחייב ממונו ממש, וכמו עד יחידי שאינו מחייב רק שבועה ואולי שכנגדו ישבע לשקר ולא ישלם, מ"מ חייב להעיד. ואם לא העיד חייב בדיני שמים. ובפרט בימינו שלא משיבונים ומחייבים ממונו, שבדאי חייב להעיד. ואם לא העיד, חייב לשלם בדיני שמים. ובאם הוא קרוב או פסול וכדומה, שאין נאמן להעיד, וקבלו הצדדים את עדותו בקנין נאמן עלי אבא המבואר בס' "כ"ב, שיש שנינו עובר באיסור אם לא יגיד, כתבו האחרונים שעובר במצות השבת אבידה, וגם בזה חייב בדיני שמים כשלא העיד. ואם הוא ת"ח כיון שעשה דכבוד תורה עדיף, ישלחו הדיינים אליו שלושה שיקבלו עדותו שלא יתבאר בב"ד, ולרוב האחרונים לא מהני שליח ב"ד משום דהוי עד מפי דע ואינו נחשב כב"ד של ג' וקבלת עדות לעיכובא דוקא בג', אולם אדם מכובד חייב לילך להעיד, שאין זה בזיון ואין כאן עשה דכבוד תורה, שידחה לאו דאם לא יגיד.

מקורות: בטושו"ע חו"מ סי' כ"ח ס"א מבואר שעובר בלאו דאם לא יגיד, ומ"מ אינו עובר רק כשתבעו בב"ד וכפר בב"ד. לד' ד"מ ס"ד והי"ש ובחי' הרש"ל ע"ד התוס' ב"ק דנ"ו ע"א ד"ה, אולם באמרי בינה הוכיח שאין צריך לתובע בב"ד ממש. רק מספיק שיתבעו חוץ לב"ד שיבוא להעיד בב"ד וכפר בב"ד, וכן הוכיח מכמה אחרונים כנה"ג וראנ"ה, ויש שר"ל שחייב להעיד אבל אינו עובר בלאו ממש. רק כשתבעו בב"ד וכפר. וברמב"ם פ"ח ה"ו מהל' שבועות מבואר דה"ה תבעו ע"י שליח, וזה נגד הגמ' והראשונים בשבועות דל"א ודל"ה שדוקא בעצמו ולא ע"י שליח. ויש שפי' דאיירי בהרשאה דהוי כהתובע ממש, ולהלכה בשו"ע כתב דוקא שתבעו התובע, אולם בחינוך מצוה קצת מפורש שעי' ב"ד גם חייב לבוא להעיד ועיין שער משפט ס"ק ב' מ"ש באבב"ק ורובל שאינו חייב קע"ח והחינוך שם ע"פ תו"כ קדושים פ"ד ה"ח כתבו שעובר בלא תעמוד על דם רעך וי"א שזה רק אסמכתא. והאחרונים קצוה"ח שם ס"ג ג' ונתי' ושער משפט ושבו"ה הובאו בפ"ת ס"ק א' וד' הוסיפו ע"פ תשו' הרא"ש הובא בטור סי' קנ"ב שחייב גם משום מצות השבת אבידה, וכן מהמגן"י ב' בהכנסת ב' הרא"ה הובא בב"י, ומהרמב"ן בדינא דגרמי. ונראה מסתימת דבריהם שאפי' חוץ לב"ד ובלא תביעת התובע חייב לילך להעיד בב"ד, אולם יש שכתבו שאינו חייב רק כשהוא בב"ד ואינו מעיד, אבל אינו חייב לטרוח לבוא להעיד בב"ד. ומ"מ כיון שזה מצוה לחבירו כהשבת אבידה, כתב באבב"ק ורובל שאינו חייב להפסיד ממונו, ומ"מ אינו רשאי ליטול שכר על עדותו אפי' משני הצדדים, כמבואר בס' ל"ד ס"ח ברמ"א א"כ יש לו הוצאות שהב"ד רחוק שאין דרך לילך ברגל, וצריך ליקח הסעה. אבל על הטרחה לילך לב"ד ולהעיד, אסור ליקח אפי' משני הצדדים, האחרונים ע"פ המשנה בבכורות דכ"ז וחי' וחי' על הט"ז.

בדין בירך על פירות שהיו לפניו והביאו לו עוד

שאלה: היה אוכל פירות והביאו לו עוד פירות שברכתם כברת הפרי שאכל האם עליו לחזור ולברך לפי שלא היו לפניו בשעת ברכה או לא?

תשובה: א. המברך על הפירות והביאו לפניו עוד פירות שברכתם כברת הראשון, הכרעת רבינו השתילי זיתים ומהרי"ץ בזב"ת בשיטת מרן, שאם בירך בסתם והביאו לפניו אחר שכבר אין לפניו מאותם הפירות, צריך לחזור ולברך. וכ"פ בחיי אדם (כלל ס' ס"א) בא"ח (ש"ר בלק ס"ז), וכה"ח (ס"ק ל"ז). [נאמנם בחזו"ע (ברכות עמ' קע"ח) ואול"צ (ח"ב פ"ד ט"ז) חששו לסב"ל, אך שיטת רבותינו דרך כלל דלא חיישינן לסב"ל נגד הכרעת מרן].

ב. אם יש עדיין יש לפניו מאותם הפירות שברך עליהם, בזה אף שברך בסתם אינו חוזר ומברך ומ"מ לכתחילה טוב ליזהר שתהיה דעתו תמיד על כל מה שיביאו לו.

ביאור התשובה: א) כתב מרן בשו"ע (סי' ר"ו ס"ה): אבל מי שברך על פירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין, או ממין אחר שברכתו כברת הראשון, אינו צריך לברך. הגה: וטוב ליזהר לכתחילה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו. ונחלקו האחרונים באיזה אופן איירי השו"ע, דעת הס"ז והש"ך ביו"ד סי' י"ט דמיירי דבירך בסתם ואף כלל הפירות שברך עליהם, ואפי' אין חוזר ומברך. ואע"פ שבי"ד סי' י"ט ס"ו לענין שחיטה פסק מרן דאם הביאו לפניו לשחוט חיה אחת, ואח"כ הביאו לו עוד חוזר ומברך, היינו משום שיש לחלק בין אכילה שיש קבע לאכילה ששחיטה שאין לו קבע. [וכך דעת המשנ"ב]. אולם המג"א כאן והפ"ח ביו"ד (סק"ט) הוכיחו מדברי הב"י סי' קע"ז דלא מהני מה שברך על פירות שלפניו אלא באופן שדעתו על הפירות שיביאו לו, ובלא"ה לא מהני. ולפי"ז לא קשיא כלל מיו"ד שם, דהתם לא היה דעתו ומש"ה לא מהני מה שהביאו לפניו אח"כ. ורבינו השתילי זיתים (ס"ק י"א) העלה כדברי המג"א והפ"ח, וכך הם דבריו בראשי בשמים (שם ס"ק י' וי"א במהדורה הנד'). וכך העלה מהרי"ץ בזבח תודה (ס"ק כ"ד וכו'). והנה דבריה הרא"ה שהגיה על השו"ע וטוב ליזהר לכתחילה וכו', מוכח לכאן' דמפרש דברי מרן בסתם ודלא כמג"א והפ"ח, וכ"כ הפ"ח בהדיא שם. אלא דלפי"ז יקשה על רבינו השת"ז למה העלה הגהת הרמ"א ולא השמיטה כדרכו. כפי שהשמיט הגהת הרמ"א ביו"ד שם שחולק על הכרעת השו"ע וס" שאי"צ לחזור ולברך בלא היתה דעתו.

ב) והנה בדברי המג"א מבואר בשיטת מרן דאף באופן שיש עדיין פירות לפניו אם לא היה דעתו על מה שיביאו לו, צריך לחזור ולברך. ולכן הקשה סתירת דברי השו"ע ממש"כ ביו"ד סי' י"ט ס"ו: ה"ו לפניו הרבה לשחוט, וברך על השחיטה ואח"כ הביאו לו עוד, אם כשמיבאים לו האחרונות יש עדיין לפניו מאותם שהיו לפניו כשברך, אין צריך לחזור ולברך, ואם לאו, צריך לברך. ע"כ. והתם איירי בסתם כמש"כ שם הפ"ח והובא בראשי בשמים וזב"ת, אלא דכל שיש עוד לפניו א"צ לחזור ולברך. ות"ל לחלק בין שחיטה לאכילה דיש קבע לשחיטה. אולם בדברי הפ"ח ביו"ד משמע דבסתם ועדיין יש לפניו ממה שברך עליו, אין צריך לחזור ולברך, אף לענין ברכת הפירות. וכן מוכח מדברי רבנו השתילי זיתים סי' ח' ס"ק כ"א שהעלה דברי העו"ת דביש בגדים לפניו והביאו עוד בגדים א"צ לחזור ולברך, ומוכח דלא דוקא בשחיטה אמרינן הכי, ולכן לא העלה רבנו שם דברי המג"א (סק"ח) שצ"ח לחילוק בין שחיטה לשאר מילי. [ועי' שו"ת פועלת צדיק ח"ב סי' רע"ט, ודו"ק]. ולפי זה ינאח מה שהעלה הגהת הרמ"א, והיינו משום דסתימת השו"ע מתפרש בתרי אנפי, בין כשנגמרו הפירות לפניו, בין כשיש עדיין פירות לפניו, ומעתה מה שהביא רבנו בס"ק י"א דברי המג"א והפ"ח דדוקא בדעתו עלייהו אינו חוזר ומברך, היינו דוקא באופן שנגמרו הפירות שלפניו, אבל באופן שלא נגמרו, אף בסתם אינו חוזר ומברך. ולפי"ז מש"כ הרמ"א וטוב ליזהר וכו', קאי אגוונא דסתם ועדיין יש פירות לפניו, שבזה לדעת מרן אינו חוזר ומברך, ברם כיון דמבואר בטור (יו"ד סי' י"ט) דאף ביש בהמות לפניו חוזר ומברך, טוב ליזהר שיהיה דעתו על מה שיביאו לפניו. וכדברי השו"ע ביו"ד שם ס"ז. וכ"כ רבינו בהדיא בס"ק י"ג בביאור דברי הרמ"א דקאי בסתם ויש פירות לפניו, וז"ל: וזה טוב יותר כיון דהוי פלוגתא במן [כצ"ל וכ"ה בכת"ק, ובשאר כת' ובנד' כתוב כמנ' והוא ט"ס] הסתם כמו שכתבתי לעיל. ע"כ. וכוונתו למש"כ בס"ק י"ב הפלוגתא בסתם ויש פירות לפניו.

ג) והנה בס"ק י"ב הביא רבנו הפלוגתא בדין בירך בסתם ויש עדיין פירות לפניו, ובמהדו"ב הוסיף [וכך הוא בנדפס לפנינו]: עיי' סימן קע"ח סעיף ה', ולפי הכלל המסור בידנו, הלכה כש אמורים בתרא, והיינו דוקא מיני פירות, דאין קביעות לפירות. ע"כ. ולכא' משמע שהכריע אף בסתם ויש עוד פירות לפניו צריך לחזור ולברך לדעת מרן, וא"א לומר כן וכמשנ"ת. ולכן צריך לפרש כוונתו שבה רק לפרש שיטת י"א קמא דצריך לברך מטעמא דאין קביעות לפירות, כמבואר בס' קע"ח ס"ה עיי"ש. ועוד הוסיף דהיינו דוקא לפירות לאפוקי ה' מיני דגן דבדידהו אי קבע אף ל"א קמא אין חוזר ומברך, אבל לעולם ס"ל בדעת מרן בדין זה כ"א בתרא דאין חוזר ומברך.

שם הגדולים

מוהר"ר שלמה טובים צוק"ל

ביהוד או לא, אמר לו אפילו אם יקום מורה הוראה אחד מהישיבה תשאיר את הישיבה על כנה, ורבי ניסן עצמו אמר כי הוא אותו מורה הוראה אשר התכוון החזו"א שיצא ממנה.

התמדתו היתה מופלאה ביותר וכל מעייניו היו בלימוד, עד כי כמעט ולא נתן תנומה לעפעפיו, לאחר שנים עשר שנים שהתגורר בבני ברק, נתבקש ע"י הרב טורצ'ין לבא להרביץ תורה ביהוד והוא יסדר לו מגורים, הוא נענה לבקשה ומיד החל להרביץ תורה, אחר זמן מה משנסתלק הרב אלעזר רבה הספרדי של יהוד לבית עולמו, בקשו ממנו שיגיש מועמדותו לרבנות העיר, ואכן בכ"ב אלול התשל"ד נתמנה לרב העיר בתפקיד זה שימש עד פטירתו, מתוקף תפקידו נטרד מאד אך לא פסיק פומיה מגרסא ובכל עת היה לומד כאשר עוד הוסיף חיל ופתח כולל אברכים וחזק משפחות רבות אשר שלחו את בניהם לישיבות, שמענו מפיו כי היה מוסר שיעורים לבדו כל יום במשך ארבע שעות רצוף לזקני תורה עולי תימן ועוד, עד שנצרך ולא יכל לדבר (בתקופה זו החליפו כמוהר"ר יחיא יצחקן סאלם אלזרק ראה עליו במסורה גליון ו' ועוד), חיבר חיבורים רבים, טהרת השולחן, שו"ת דובר שלום ג"ח, עושה שלום ומנוחת שלום. זכה לזרע קדש וכל יוצאי חלציו לימודי ה'.

רבי שלמה נולד בעיר תעני ביום א' דראש השנה שנת ה'תרצ"ץ, למצער בהיותו בן שלש שנים התייתם מאביו ועול פרנסת הבית נפל על אמו האלמנה אשר במסירות נפש עברה ממקום למקום עם ילדיה לחיותם ולפרנסם ועל כולנה דאגה שיגדלו ילדיה על אדני התורה והיראה, בשנת תש"י כשהיה רבי שלמה בן י"ב שנים עלו ארצה והגיעו למחנה עין שמר, כששם ניסו להעבירם על דתם כפי שנעשה לרבים מהעולים אז כשמתים את האם בהבטחות של פרנסה וכדו', האם שכבר שבעה תלאות רבות למען חינוך בניה לא אבתה לשמוע ומשכן מנעו מהם אפילו מוצרים בסיסיים, אחר מכן עברו למעברת ראש העין שם גדלה סאת צרותיהם עד כי אפילו מי שתיה מנעו מהם עקב עקשנותה שלא לשלוח את ילדיה לחינוך הכפרני, במסירותה של אמו הגיע רבי שלמה ללמוד בישיבה קטנה ביהוד שם שקד על תלמודו רבות עד שצמח לאילנה רבבא, הקפיד מאד על קדושת המאכלים, ומשכן לא היה מוכל לאכול בשר ועופות אפילו בישיבה עד שלמד דיני שחיטה והיה שוחט לעצמו.

כפי ששמענו מפיו כמה שנים קודם פטירתו כי משנתקשה רבה של יהוד רבי ניסן טורצ'ין לשהות ביהוד עקב כמה סיבות התייעץ עם החזו"א אם להישאר

דברי הימים

רדאע - מבחר החכמים

למהר"ץ זיע"א מוזכרות כמה שאלות שהופנו אליו מרדאע. **יש לציין** כי גם **מהר"י עמיסי צוק"ל** אב"ד רדאע האחרון, היה בקשר הדוק מאד עם חכמי צנעא, ויש בינו לביןם חליפת מכתבים רבה (חלקם פורסמו על ידינו באיזהו מקומן). **תלמידי חכמים** רבים ידועים לנו מהדור האחרון בעיר רדאע, והעיר שמשה כמטרופולין של תורה לכל הסביבה, כלל רבני משפחת נגר, וכן מארי יחיא בסיס, מארי יחיא מניה, מארי סאלם חתוכה ועוד. כמו כן יהודי המקום היו בדרך כלל נוחים איש לרעהו ומוקירי רבנן, ואף בין הקהילות שררו אהבה ואחוה. **מנהג מיוחד** שנשתמר רק בצנעא וברדאע, הוא איסוף פת בימי חמישי ובליל שישי וחלוקתם לבני העיר בצנעא לכבוד השבת, ברדאע נקרא מנהג זה בשם "עירוב" ובצנעא "מצוה". **בדור האחרון** מנתה הקהילה כ-1500 נפש, והינה הקהילה היהודית השניה בגדלה אחרי צנעא. הרבה מנהגים ייחודיים הידועים לנו רק ממחוז רדאע, כמו "חתן השישי" שהיו נוהגים בשבת הראשונה שעולה הילד שישי בבית הכנסת לעשות ג'עלה, כמו כן היו יוצאים בימי חוה"מ פסח כלל הציבור יחד עם הרבנים אל מחוץ לעיר, ומברכים ברכת האילנות ברוב עם. ועוד מנהגים אשר תועדו על ידינו בקבצי "הלכה ומסורה".

מחוז רדאע הינו אחד המחוזות הגדולים ביותר בתימן, לא ידועה ראשית ההתיישבות בו, אך ההתיישבות בו ידועה לפחות כאלף ומאה שנה. **ראשית ההתיישבות היהודים** שם גם לא ידועה בבירור. מכל מקום לפני כחמש מאות שנה כבר פיוכו במקום חיים יהודיים מלאי תורה. שכן כבר בסוף המאה ה'ט"ז, חי ופעל בערים גרמא ומדנח שבמחוז רדאע, **"רבי יוחנן המזרחי"** אשר חיבר ביאור על רוב התלמוד, הדומה במתכונתו לספר "שלטי גבורים". כמו כן, חי שם בתקופה זו **מארי סעדיה בן יוסף קרח**, מראשוני חכמי המקובלים בתימן. **רבי שלם שבזי זיע"א** בשירו **"אכ"ר אלליל אתפק"**, הזכיר כי התלמידי חכמים שברדאע הם רבותיו יחד עם תלמידי החכמים שהיו בצנעא. **"זין אל אחבאר סאדתי די בצנעא וחד רדאע"** - **"מבחר החכמים רבתי שבמדינות צנעא ושבארץ רדאע"**. כמו כן עברו צאצאי כמה משפחות נכבדות מצנעא להתגורר ברדאע, כמו צאצאי רבי אברהם אלשיך אשר כונו שם משפחת "צנעני", על שם עיר מוצאם. כמו כן ממשפחת צ'הארי מצאצאי מארי יחיא אלצ'הארי בעל צדה לדרך וספר המוסר, גם חלק מצאצאי הרשב"א כ"ץ עראקי עברו להתגורר שם. **מלבד זאת** גם בכתובים ישנה עדות לקשר הדוק בין יהודי רדאע ליהודי צנעא, הדבר התבטא בחליפת מכתבים ובשו"ת. כאשר בשו"ת פנע"צ

מסורת כהלכה

הרה"ג יונתן גרשוני שליט"א
ראש כולל "בית עזריה" ראש העין

אמירת בשכמל"ו בפסקת לפיכך

בכל יום בסדר התיקון, וכן נהגו אבותינו הקדושים לאמרם בקביעות וכו' וכו' ולא כקצת שאין אומרים בשכמל"ו, שאחר שאמרו פסוק שמע דהוא תקנת רבי יהודה הנשיא, לא השלימו תקנתו, שהרי מוכח בטור וב"י, דס"ל לרבינו יהודה החסיד, דמה שאנו אומרים ק"ש דרבי יהודה הנשיא, בעינן לומר אחריו בשכמל"ו, דאם לא כן למה לנו לומר פסוק שמע ישראל וכו' אם אין אנו אומרים אותו כתקנו עם בשכמל"ו ודוק, (אולם ניתן ליישב, שהרי מהר"ץ ביאר טעם אמירת שמע מפני השמד, ולא מפני רבי יהודה הנשיא. יב"א). והוסיף עוד דאע"פ שעל הרוב אנו קורין ק"ש בזמנה דהא אין אנו אומרים לא פיוטים ולא קרוב"ץ וכיוצא, לא מפני זה נבטל אמירת בשכמל"ו, שהרי רבי יהודה החסיד היה אומר תמיד משום דלפעמים מתאחרים מלקרות ק"ש בזמנה, ואע"פ שלא היו מתאחרים תמיד רק לפעמים, מ"מ היה אומר בכל יום. ומי הוא זה אשר יערב אל לבו לבטל משנת חסידים. עיי"ש עוד מה שהאריך בזה. ולי נראה דיתכן שגם מהרד"ם נהג לאמרו בכל יום, והיה מכוין שלא לצאת בו יד"ח. אולם למעשה הגר"י צובייר לא כתב לכיון כך. ולמעשה כן המנהג הרווח בשאמי, לומר שמע פעם אחת, ואחריו בשכמל"ו.

שאלה: האם באמירת ק"ש הנאמרת בפסקת לפיכך שבקרבנות אומרים בשכמל"ו או לא?

תשובה: נחלקו בזה המנהגים מנהג הבלדי שלא לאמרו, ומנהג השאמי לאמרו

ביאור התשובה: כתב מהרד"ם (בש"ז סי' מ"ו סקי"ט), שאין לומר בשכמל"ו אלא כשישער שאותו היום יקראו ק"ש עם ברכותיה לאחר זמנה, שאם לא כן יכוין שלא לצאת בו ידי ק"ש דאורייתא אלא כקורא פסוק בעלמא (שכה"ג הגב"י סקי"א ופר"ח סקי"ט ועו"ת סקי"ג בשם ב"ח). גם מהר"ץ הביא (ע"ח דף יד ע"א) את דברי הטור, וכתב עליו, ואנו לא ראינו מי שנהג באמירת בשכמל"ו דלעולם אין אנו רגילים לומר קרוב"ץ, ולעולם קורים ק"ש בזמנה. עכ"ד מהר"ץ. וכ"ה בכל סדורי הבלדי, שאומרים פעמיים שמע, בלא בשכמל"ו. מאידך, הגר"י צובייר בסידורו (כנה"ג דף כו), כתב אמירת שמע פעם אחת, ושאומרים בשכמל"ו. וכתב (בספרו שורש החיים דף לח, ושוב בויצבור יוסף בר ח"א פ"ט סימן ו), שכבר קבעו אותם חכמי ספרד בסידוריהם לאמרו

גשמי ברכה יזלו

ומוסדות לבני העדה התימנית בשכונת משכנות בירושלים, הצליח למשוך אליו את רבי לוי לשמש כש"ץ קבוע, משכך נתמלאה בית הכנסת מפה אל פה, מכל קצוות העיר.

ייחודיותו היתה כי בתפילתו ובשירתו היה כבן המתחטא לפני אביו, היות והבין היטב פשטן ועומקן של התפילה והשירה, כפי שכתב עליו רבי ישועה עדני כי הוא מלבד גודל חכמתו בתורה הוא גם משורר נפלא ויראת ה' חופפת על פניו.

הוא ענוותן כהלל ושליח ציבור מובהק וכו', איש כזה ביקרת רוחו ושפלות דעתו וחכמת לבו הוא מבני עלייה וסגולה היותר מצוינים.

השנה שנת בצורת איומה אף טיפת גשם לא ירדה ואף ענן לא נראה באופק כאילו נשכח ענין החורף והמשיך הקיץ במלא עוזו בלא לפנות את מקומו לחורף שאחריו, גזרו תעניות והרבו בתפילות אך משום מה שערי שמים כביכול נעולים בפני התפילות והתעניות וגשם אין להרוות את האדמה, אף רבני העדה התימנית ובראשם הראב"ד המקובל הגאון רבינו שלום יוסף אלשיך הכריזו תפילה אך גשמים לא ירדו. בשנים ההם התוצאות מורגשות כמעט מיד, אין מים מותפלים מים התיכון וגם עוד לא חשבו על ייבוא מים, וגם אם היתה אפשרות מציאותית היה הדבר כרוך בנטל כספי שלעניים אז לא היה אפילו זמן לחשוב עליו כל שכן שלא לבצעו.

והנה במוצש"ק הוזמן רבי לוי להשתתף במסיבת חתנים, רבים צבאו על החלונות החדר כדי לשמוע את קולו של נעים זמירות ישראל, רבני וזקני העדה שהשתתפו במסיבה בקשו מרבי לוי שיעתיר בתפילה בעד הגשמים אמר להם כווננו לדעתי ומיד פתח בכוונה עצומה בשיר "אם ננעלו דלתי נדיבים, דלתי מרום לא ננעלו" וכאשר הגיע לפסקא "וימלאה בורות נגובים, גשמי ברכה יזלו", ודמעות ניגרו מעיניו, והנה נתקיים מאמר הכתוב "רצון יריאיו יעשה, ותוך כדי דיבור התקדרו השמים בעבים וירדו גשמי ברכה.

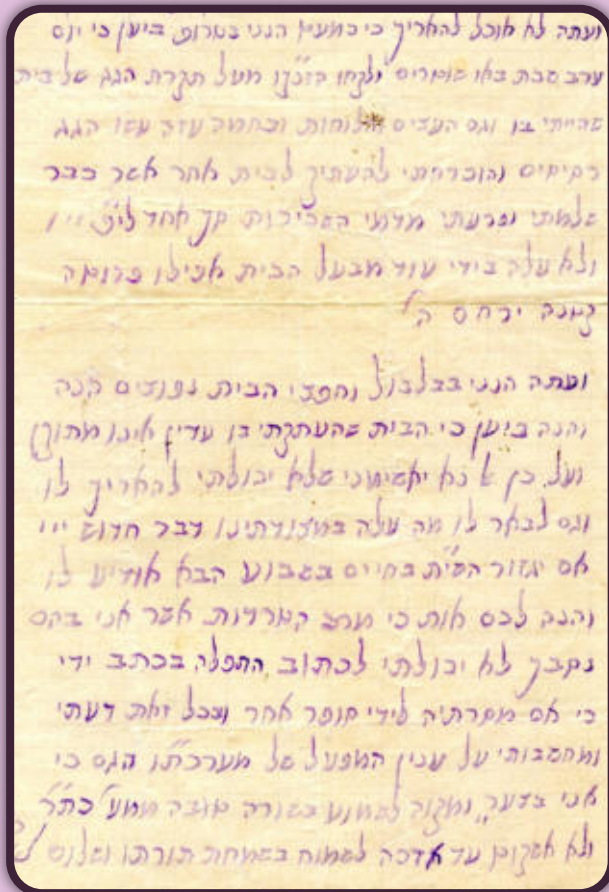
זר אשר היה נקלע אל רחבת הכותל המערבי לפני כמאה שנה היה נפעם למול אותה דמות ססגונית אשר הותירה את חותמה על אנשי ירושלים שנים רבות, הלא הוא הגאון הקדוש רבי לוי חמדי זיע"א, לבוש היה בחאלט כירושלמיים בני היישוב הישן, זקן מאפיר יורד על מדותיו ופאות מסולסלות על לחיו, קבע את מקום תפילתו במניין האשכנזים המתפללים בהנץ החמה בכותל המערבי, הופעתו בין המתפללים האשכנזים עוררה תימהון רב בין המבקרים לראות תימני שרשי בלבוש אשכנזי, כאשר מתנשא למעלה לראש קולו המיוחד של רבי לוי במבטאו התימני.

גדול בענקים היה בהשגותיו בעבודת ה', צער השכינה היה מוחשי אצלו ביותר משכך קבע את תפילתו בכותל המערבי ומתוך מחסור במניין תימני התפלל בינות לאשכנזים, כשהוא משתפך בתפילתו ועיניו זולגות בדמעות שלישי, כאשר כל עצמותיו מבטאות את עוצם צערו על גלות השכינה ומצבם של ישראל הסחופים ודוויים בין העמים.

איש אשכולות היה רבי לוי, גדולי ירושלים, ועל אחת כמה וכמה פשוטי העם היו משחרים לפתחו לעצה וברכה. ידוע ידעו כי ברכותיו אינם שבות ריקם ומה פלא, איש שכולו קדש לה' בעבודת ה' בשקידה בעמל התורה, ובשמירת עיניו מראות שוא, אשר היתה מן המפורסמות, וכבר מה היה אז להכשל בירושלים של מעלה באזורים בהם התגורר, ולמרות זאת נתן לעיניו מחסום ושמר את עיניו מכל משמר.

רבי לוי נתפרסם במיוחד בשל קולו הערב, נעים זמירות היה, והיו משחרים לפתחו כל בעלי שמחה, כי ינעים בקולו ביום שמחתם. אדם אשר היה מצליח להביא לשמחתו את רבי לוי, ידע בבירור כי מפאת כן תתמלא השמחה באורחים לא קרואים, אך הכל היה שווה על מנת שרבי לוי יענג את השומעים, בכך תגדל השמחה בכפל כפליים.

הנגיד חנוך הלוי מעדן, אשר הקים בית כנסת

כתי"ק של כמוהר"ר לוי חמדי זיע"א